

KOMUNIKACJA SPOŁECZNA I MEDIA / COMMUNICATION AND MEDIA STUDIES

MAGDALENA GOLIŃSKA-KONECKO

PROBLEMATYKA UKRAIŃSKA W PROGRAMIE „UKRAIŃSKIE WIEŚCI” W TVP OLSZTYN W LATACH 2005–2015

Problematyka ukraińska nie jest szeroko obecna w polskich mediach. Badania telewizyjnych programów informacyjnych wskazują, że wśród tematyki zagranicznej dominują najczęściej newsy dotyczące państwa niesąsiedzkiego – Stanów Zjednoczonych, w dalszej kolejności Rosji i Niemiec. Ukraina, choć wyprzedza zdecydowanie wszystkie pozostałe kraje ościenne, nie jest ważnym obiektem prezentacji w polskich serwisach informacyjnych¹.

Polskę i Ukrainę łączy nie tylko sąsiedztwo geograficzne i deklarowane partnerstwo strategiczne, ale przede wszystkim wspólna przeszłość historyczna, w której relacje polsko-ukraińskie można opisać jako złożone i pełne problemów. Piętno na wzajemnych kontaktach odcisnęły takie wydarzenia, jak masowe mordy na Wołyniu w latach 1942–1943 oraz akcja „Wisła” w 1947 r.² Do dziś stanowią one trudny temat w stosunkach polsko-ukraińskich naznaczonych pamięcią obustronnych krzywd³.

MAGDALENA GOLIŃSKA-KONECKO – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6082-6400>, e-mail: magdalena.golinska-konecko@uwm.edu.pl

¹ J. Fras, O. Bierut, *Ukraina na tle innych państw ościennych w najpopularniejszych polskich telewizyjnych serwisach informacyjnych*, w: *Obraz współczesnej Ukrainy w mediach w Polsce*, pod red. I. Hofman, J. Maguś, Lublin 2014, s. 50.

² W 1947 r. 150 tys. Ukraińców zamieszkujących południowo-wschodnią Polskę zostało przez władze komunistyczne przesiedlonych na tereny tzw. Ziem Odzyskanych. Celem akcji „Wisła” było z jednej strony zlikwidowanie ukraińskiego podziemia niepodległościowego dążącego do opanowania części ziem i stanowiącego realne zagrożenie dla integralności Polski, z drugiej – budowa państwa homogenicznego etnicznie. Akcja „Wisła” stała się jednym z najistotniejszych czynników wpływających na kształt dialogu polsko-ukraińskiego. Zob. G. Motyka, *Od rzezi wołyńskiej do akcji „Wisła”. Konflikt polsko-ukraiński 1943–1947*, Kraków 2011; E. Misiło, *Akcja „Wisła” 1947. Dokumenty i materiały*, Archiwum Ukraińskie, Warszawa 2014, s. 31–35.

³ A. Strykowska, *Wizerunek Ukrainy i Ukraińców w „Nie-dzienniku cotygodniowym” w latach 2004–2013*, w: *Obraz współczesnej Ukrainy w mediach w Polsce*, s. 191–192. Zob. też Polacy i Ukraińcy. *Historia, która łączy i dzieli*, pod red. J. Karbarz-Wilińskiej, M. Nowak, T. Sucharskiego, Słupsk–Gdańsk 2015.

Z jednej strony widoczna jest więc bliskość kulturowa obu narodów, z drugiej jednak dotycząca obu stron nieufność, a nawet wrogość⁴.

Dynamika rozwoju relacji obu państw, zmieniające się elity polityczne i wreszcie rosnąca liczba Ukraińców w Polsce, spowodowana m.in. migracją zarobkową i edukacyjną, sprawiają, że kwestia prezentacji w polskich mediach problematyki mniejszości ukraińskiej, ale i samej Ukrainy, jest niezwykle istotna.

Na Warmii i Mazurach społeczność ukraińska stanowi najliczniejszą grupę spośród mniejszości narodowych (26,2%), o czym świadczą wyniki Spisu Powszechnego z 2011 r. Ukraińcy zamieszkują północną część województwa: od Braniewa po Banie Mazurskie. Duża koncentracja społeczności ukraińskiej występuje w Olsztynie, Mrągowie, Górowie Iławeckim, Bartoszycach i Węgorzewie.

Współczesne stosunki pomiędzy Ukraińcami i Polakami żyjącymi w tym regionie Polski pozbawione są istotniejszych konfliktów, mimo to nadal utrzymuje się bardziej lub mniej widoczny dystans społeczny, zwłaszcza wśród osób ze starszego pokolenia⁵.

Założenia metodologiczne

Celem artykułu jest przedstawienie struktury tematycznej magazynu „Ukraińskie Wieści” (ukr. Український Вісник) w TVP Olsztyn poświęconego mniejszości ukraińskiej oraz próba odpowiedzi na pytania, jaka problematyka była w nim najczęściej poruszana i jaki może mieć wpływ (o ile ma) na obraz życia codziennego Ukraińców w świadomości mieszkańców Warmii i Mazur. Do tej pory nie powstał żaden artykuł monograficzny poświęcony historii i dniowi dzisiejszemu czy też analizie treści programu „Ukraińskie Wieści” (dalej: UW).

Podstawową metodą badawczą była analiza zawartości (*content analysis*), której twórcą i kodyfikatorem był Bernard Berelson⁶. Materiał źródłowy obejmował w sumie 200 odcinków UW, tj. wszystkie programy wyemitowane na antenie olsztyńskiego Oddziału TVP od 3 stycznia 2005 r. – od chwili jego powstania jako samodzielnej jednostki Telewizji Polskiej, przez pierwszych dziesięć lat jego istnienia – do 31 grudnia 2015 r. Na każdy program składało się od jednego do czterech materiałów dziennikarskich obejmujących często różne kategorie

⁴ Z najnowszego raportu opracowanego przez Związek Ukraińców w Polsce wynika, że Ukraińcy są dyskryminowani w życiu publicznym i w mediach. Spotykają się też w Polsce z językiem nienawiści oraz negatywnymi stereotypami. Częścią raportu była analiza ponad miliona internetowych wpisów na temat Ukraińców. Wynika z niej, że 35% wpisów miało charakter negatywny, przede wszystkim w kwestiach historii z lat 40. XX w. Zob. *Raport. Mniejszość ukraińska i migranci z Ukrainy w Polsce. Analiza dyskursu*, pod red. P. Tymy <http://www.oup.ukraina.com.pl/images/stories/DOCUMENT/raport_mniejszosc_ukrainska.pdf>, dostęp: 13.04.2019.

⁵ A. Sakson, *Od Kłajpedy do Olsztyna. Współcześni mieszkańcy byłych Prus Wschodnich: Kraj Kłajpedzki, Obwód Kaliningradzki, Warmia i Mazury*, Poznań 2011, s. 647.

⁶ Berelson zdefiniował analizę zawartości jako technikę badawczą służącą obiektywnemu, systematycznemu i ilościowemu opisowi jawnej zawartości komunikacji. Definicja ta, jak pisze Małgorzata Lisowska-Magdżiarz, była i jest przedmiotem sporów i w żadnym wypadku nie ma charakteru aksjomatu. Zob. M. Lisowska-Magdżiarz, *Analiza zawartości mediów. Przewodnik dla studentów*, Kraków 2004, s. 13.

tematyczne, w zależności od rangi prezentowanych wydarzeń. W sumie sporządzono stenogramy z 624 materiałów telewizyjnych. Liczba jednostkowa materiałów telewizyjnych jest wystarczająca do przeprowadzenia badań ilościowych i jakościowych w zdefiniowanym przedmiocie badania⁷.

Magazyn „Ukraińskie Wieści” to najstarsza cykliczna audycja w TVP3 Olsztyn, emisja pierwszego programu odbyła się 4 stycznia 2005 r. Jest to jedyna audycja w ofercie programowej olsztyńskiej telewizji regionalnej poświęcona mniejszościom narodowym. Program zainspirowany został przez Związek Ukraińców w Polsce z myślą o mniejszości ukraińskiej. Do jego powstania przyczyniła się również ustawa o radiofonii i telewizji z 1992 r., gwarantująca mniejszościom narodowym i etnicznym dostęp do publicznej radiofonii i telewizji (Dz. U. z 2017 r. poz. 1414)⁸.

Twórcą, redaktorem programu i jego narratorem od momentu powstania jest dziennikarz o ukraińskich korzeniach – Roman Bodnar⁹.

UW mają premierę co dwa tygodnie (z wyjątkiem lipca i sierpnia) o godz. 18.15, czyli przed głównym wydaniem programu informacyjnego „Informacje”. Trwają średnio około 10 min. i prowadzone są w języku ukraińskim z polskimi napisami.

Program ten zakwalifikować można do gatunku informacyjnego. Materiały dziennikarskie mają formę kilkuminutowych, rozbudowanych informacji o zdarzeniach, jakie miały miejsce w ściśle określonym przedziale czasowym. Poprzedzone są zapowiedzią (wprowadzeniem) mówioną przez dziennikarza stojącego przed kamerą. Tematy szczególnie ważne (*hard news*)¹⁰ bywają też

⁷ D. Silverman, *Prowadzenie badań jakościowych*, przeł. J. Ostrowska, red. nauk. wyd. pol. K. T. Konecki, Warszawa 2012, s. 191–195; tenże, *Interpretacja danych jakościowych*, przeł. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, wprowadzenie. K. T. Konecki, Warszawa 2012, s. 145–176.

⁸ Warunki, jakie muszą spełniać programy dla mniejszości narodowych i etnicznych, sprecyzowała też Krajowa Rada Radiofonii i Telewizji (KRRiT). Zgodnie z jej decyzją takie audycje muszą być skierowane do konkretnej mniejszości lub społeczności posługującej się językiem regionalnym, w całości poświęcone jej problematyce i realizowane w jej języku. Przedstawiciele takiej społeczności lub grupy mają nie tylko brać czynny udział w programie (sami mówić o swoich sprawach), ale też mieć wpływ na redagowane w nim treści. Zob. Stanowisko Krajowej Rady Radiofonii i Telewizji w sprawie audycji dla mniejszości narodowych i etnicznych oraz społeczności posługującej się językiem regionalnym w publicznej radiofonii i telewizji, październik 2010 (www.krrit.gov.pl).

⁹ Roman Bodnar ur. 30 marca 1978 r. w Ornece, absolwent filologii wschodniosłowiańskiej na Uniwersytecie Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie. Doświadczenie zawodowe zdobywał w Radiu Olsztyn, z którym współpracował od 2002 r. Jak wspomina: „po jakimś czasie moje zainteresowania dziennikarskie skierowały się na telewizję, a jej redakcja mieściła się po sąsiedzku, dosłownie za rogiem. Równoległe z moim pojawieniem się w TVP powrócił pomysł stworzenia audycji dla mniejszości. Zdecydowało moje ukraińskie pochodzenie, bo chociaż sam pomysł był już wcześniej, brakowało dziennikarza ze znajomością ukraińskiego języka, naszej społeczności i kultury. Ówczesny dyrektor TVP Olsztyn Jarosław Kowalski zdecydował, że ja będę redaktorem programu, bo jako Ukrainiec doskonale znam to środowisko, znam jego problemy, specyfikę, znam potrzeby oraz silne i słabe strony społeczności, ale głównie potrzeby” – Wywiad z Romanem Bodnarem, wywiad przeprowadziła M. Golińska-Konecko, Olsztyn, 19 lutego 2016.

¹⁰ *Hard news* to relacje faktograficzne oparte na aktualnych zdarzeniach, które w sposób jasny i prosty lub bardziej pogłębiony przedstawiają sam fakt, w przeciwieństwie do *soft news*, które dotyczą zagadnień utrzymujących swoją ważność przez dłuższy okres lub ciągle. W programie UW pod względem ilości przeważały relacje tematyczne (*soft news*) nad relacjami faktograficznymi.

uzupełniane o wywiady z ekspertami lub osobami, których bezpośrednio dotyczą omawiane kwestie.

UW skierowane są do mniejszości ukraińskiej, rodzin polsko-ukraińskich, ale nie tylko – można przyjąć, iż jej odbiorcami są wszyscy zainteresowani kulturą i językiem Ukrainy. Program porusza zagadnienia związane ze społecznością ukraińską mieszkającą na Warmii i Mazurach oraz sprawy, które dotyczą Ukraińców, przez pryzmat urzędów, instytucji, wydarzeń w kraju i na świecie. Promuje także ukraińską kulturę¹¹.

Magazyn przeznaczony jest na antenę lokalną, jednak z materiałów, które do niego powstają, często korzysta również antena centralna Telewizji Polskiej, m.in. program „Telenowyny” w TVP Info, dzięki czemu mogą je zobaczyć widzowie na terenie całego kraju, a za pośrednictwem drogi satelitarnej również za granicą.

Większość archiwalnych oraz najnowsze odcinki programu dostępne są na stronie internetowej TVP3 Olsztyn, w zakładce „Ukraińskie Wieści”.

Struktura tematyczna UW

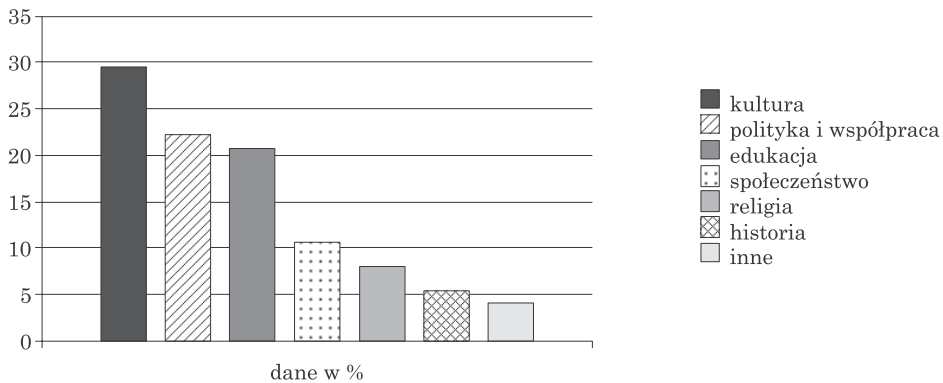
W celu zanalizowania materiału badawczego programu dokonano kategoryzacji treści ze względu na ich tematykę i zakres geograficzny. Struktura tematyczna analizowanych materiałów obejmowała następującą problematykę: kultura, polityka i współpraca, edukacja, społeczeństwo, religia, historia oraz inne, do których zaliczono życie codzienne mniejszości ukraińskiej. Trzy tematy okazały się wiodące i przekroczyły próg 20%: kultura – 29,5%, polityka i współpraca – 22,1%, edukacja – 20,6%.

W programie UW najwięcej miejsca (29,5%) poświęcono kulturze, co jest o tyle istotne, że prezentując dorobek i inicjatywy kulturalne mniejszości narodowych i etnicznych, telewizja ma swój udział w budowaniu świadomości lokalnej i tożsamości kulturowej. Kulturowanie tradycji ludowych i folkloru zaliczane jest (oprócz posługiwania się językiem ojczystym w domu) do czynników, które przyczyniają się do podtrzymywania tożsamości narodowej Ukraińców¹².

mi (*hard news*), choć granica między nimi często była trudna do uchwycenia. Zob. D. K. Scott, R. H. Gobets, *Hard News/Soft News Content of the National Broadcast Networks, Paper presented at the Annual Meeting of the Central States Communication Association (Detroit, MI, April 5–8, 1990)*, <<http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED342039.pdf>, s. 2>, dostęp: 21.07.2018.

¹¹ Audycję skierowaną do mniejszości ukraińskiej emituje na swojej antenie również Oddział TVP w Białymstoku. Pierwsza ukraińska audycja pojawiła się tam w marcu 1997 r. jako półgodzinny program. Od 2003 r. co tydzień emitowany jest program w języku ukraińskim z polskimi napisami pod tytułem „Przegląd ukraiński”. Zamieszczane są w nim materiały informacyjne będące relacjami z wydarzeń kulturalnych i muzycznych, różnego rodzaju spotkań organizowanych z udziałem ukraińskiego środowiska Podlasia, felietony na tematy historyczne i społeczno-kulturalne. Szczególne miejsce w audycjach zajmują folklor i tradycja ludowa oraz nauczanie języka ukraińskiego. Zob. <<http://bialystok.tvp.pl/750816/przegląd-ukraiński>>, dostęp: 13.06.2019.

¹² I. Lewandowska, *Mniejszość Ukraińska w opiniach i postawach licealistów z Warmii i Mazur*, „*Studia Angerburgica*” 8(2003), s. 38.

Wykres 1. Procentowa struktura tematyczna programu UW w latach 2005–2015 (N=624)
 Źródło: Badania własne na podstawie analiz programu TVP Olsztyn UW w latach 2005–2015.

W magazynie UW ukazana została cała różnorodność życia kulturalnego mniejszości ukraińskiej na Warmii i Mazurach. Prezentowano działalność ukraińskich zespołów amatorskich, głównie chórów muzyki cerkiewnej oraz zespołów tańca ludowego¹³. Relacjonowano przeglądy twórczości artystycznej, święta kultury ukraińskiej, m.in. Dni Kultury Ukraińskiej w Giżycku, Festiwal Kultury Ukraińskiej Ekołomyja w Górowie Iławeckim, Przegląd Ukraińskich Zespołów Rockowych w Węgorzewie¹⁴, Dni Szewczenkowskie¹⁵. Pokazywano również wpisujący się w wielokulturowość regionu Regionalny Jarmark Folklorystyczny „Z malowanej skrzyni” w Kętrzynie¹⁶. Sporo miejsca poświęcono także spotkaniom pogranicza w Głębocku i „Nocy Kupały” w Kruklankach. W materiałach wyjaśniana była ich historia, znaczenie dla lokalnej społeczności¹⁷.

W programie nie zabrakło miejsca na prezentacje cieszących się popularnością zespołów pieśni i tańca promujących tradycyjny folklor ukraiński, takich jak „Dumka” z Górowa Iławeckiego, „Czeremosz” z Węgorzewa. Z myślą o młodszej generacji widzów pokazywano zespoły wokально-instrumentalne z pogranicza ukraińskiego folku i szeroko pojętej alternatywy ukraińskiej – „Berkut”, „Horpyna” i „Enej”. W materiałach występowali też lokalni twórcy,

¹³ UW m.in. z 8 lutego 2005; 9 października 2005; 23 listopada 2005; 4 marca 2006; 7 maja 2006; 4 października 2006; 9 lutego 2007; 4 października 2007; 10 września 2008; 12 listopada 2008; 6 października 2009; 13 lutego 2010; 12 października 2010; 4 lutego 2011; 10 października 2011; 8 listopada 2012; 7 października 2013; 3 kwietnia 2014; 11 października 2014, 7 października 2015.

¹⁴ UW m.in. z 10 lipca 2011; 26 listopada 2011; 12 czerwca 2012; 26 czerwca 2012; 16 lipca 2013; 7 lipca 2014; 1 września 2014; 27 listopada 2014; 5 grudnia 2014; 14 lipca 2015.

¹⁵ Co roku w połowie marca na Warmii i Mazurach, m.in. w Olsztynie i Kętrzynie, odbywają się koncerty i spotkania poetyckie upamiętniające ukraińskiego wieszca Tarasa Szewczenkę, zob. UW z 17 marca 2009; 15 marca 2011; 20 marca 2012; 19 marca 2013; 13 lutego 2014; 20 marca 2014.

¹⁶ UW m.in. z 18 czerwca 2005; 16 maja 2006; 13 maja 2007; 11 maja 2008; 26 maja 2009; 18 maja 2011; 15 maja 2012; 17 czerwca 2013; 13 maja 2014; 12 maja 2015.

¹⁷ UW m.in. z 23 czerwca 2005; 4 czerwca 2006; 5 września 2006; 14 czerwca 2007; 8 grudnia 2009.

często także debiutanci, którzy mogli dzięki temu zaistnieć w świadomości społeczności lokalnej. W materiałach prezentowano fragmenty koncertów, dorobek i osiągnięcia artystów¹⁸.

Tematyka polityczna znalazła się w UW na drugim miejscu. Poświęcono jej 22,1% czasu antenowego. W programie znajdowały odzwierciedlenie wszystkie tematy ważne dla mniejszości ukraińskiej. Przypominano najważniejsze wydarzenia dwudziestu lat ukraińskiej niepodległości, czyli „pomarańczową rewolucję”, tj. masowe protesty na Majdanie w 2004 r.¹⁹ (UW z 14 września 2005; 29 listopada 2005; 13 grudnia 2005; 29 listopada 2011).

Od lutego 2014 r. rozpoczął się dla Ukrainy czas budowania społeczeństwa wolnego, demokratycznego i niezależnego²⁰. W listopadzie 2013 r. na Placu Niepodległości (Majdanie Niezależności) w Kijowie rozpoczęły się masowe akcje sprzeciwu nazywane „Rewolucją Godności” bądź Euromajdanem²¹. Fenomen walki społeczeństwa ukraińskiego o europejski model rozwoju i integrację europejską stał się tematem wielu analiz politycznych i doniesień medialnych również w programie „Ukraińskie Wieści”²².

¹⁸ UW m.in. z 4 października 2005; 10 stycznia 2006; 24 stycznia 2006; 6 marca 2007; 14 lutego 2008; 4 czerwca 2009; 11 grudnia 2009; 11 maja 2010; 9 listopada 2010; 22 stycznia 2013; 20 lutego 2014.

¹⁹ „Pomarańczowa rewolucja” – seria demonstracji i protestów społecznych, których uczestnicy domagali się przeprowadzenia reform mających uzdrowić sytuację polityczną i społeczno-gospodarczą na Ukrainie po dekadzie rządów Leonida Kuczmy. „Pomarańczowa rewolucja” była spontaniczną mobilizacją ponad miliona Ukraińców, „oburzonych i rozszluszczonych sposobem traktowania ich jak kozłów i bydło podczas dekady rządów Kuczmy” oraz rażącymi oszustwami Wiktora Janukowycza w drugiej turze wyborów 2004 r. Nazwa protestów pochodzi od koloru pomarańczowego, który był symbolem sztabu wyborczego kontrkandydata Janukowycza w wyborach – Wiktora Juszczenki. Zob. T. Kuzio, *Od Kuczmy do Juszczenki. Wybory prezydenckie w kontekście pomarańczowej rewolucji*, „Nowa Ukraina” 1(2006), s. 57–79. Zob. też J. M. Nowakowski i in., *Ukraina na zakręcie. Drogi i bezdroża pomarańczowej rewolucji*, Warszawa 2005; *Pomarańczowa Rewolucja. Szansa dla ukraińskiej transformacji politycznej*, pod red. A. Furiera, Szczecin 2006.

²⁰ Droga do tego, zdaniem politologa Wasyla Kłymonczuka, „była pełna wyzwań, spośród których należy wymienić rewolucję, inwazję wojskową oraz utratę integralności terytorialnej. Wystąpienie powyższych czynników w tak krótkim czasie można uznać za fenomen życia politycznego, stanowiący wyzwanie dla ukraińskiej państwowości. Wielowymiarowe zagrożenie bezpieczeństwa państwa ze strony Federacji Rosyjskiej pozostaje aktualne” – W. Kłymonczuk, *Ukraina w poszukiwaniu wolności – od Rewolucji Godności do wyborów parlamentarnych w 2014 roku*, „Wschód Europy” 2015, nr 1(2), s. 94; *Ukraina. Czas przemian po Rewolucji Godności*, pod red. A. Furiera, Poznań 2017.

²¹ Po raz drugi w ciągu dekady Ukraińcy zaprotestowali przeciwko tej samej osobie – Wiktorowi Janukowyczowi. Bezpośrednim impulsem do manifestacji była rezygnacja rządu z podpisania umowy stowarzyszeniowej z Unią Europejską. Czynnikiem, które doprowadziły do rewolucji i obalenia władzy prezydenta Janukowycza, były trudna sytuacja społeczno-ekonomiczna i polityczna oraz niski poziom zaufania do instytucji państwowych i rządu, którym zarzucano korupcję i kleptokrację. Zob. W. Baluk, *Ukraina między autorytaryzmem a demokracją*, w: *Państwo – społeczeństwo – religia we współczesnej Europie*, pod red. M. Mroza, T. Dębowskiego, Toruń 2009, s. 391–399; J. Chodak, *Strategia i taktyka rewolucyjnego EuroMajdanu*, w: *Czas EuroMajdanu*, pod red. R. Potockiego, M. Domagały, D. Miłoszewskiej i in., Europejskie Centrum Analiz Geopolitycznych, Warszawa 2014, s. 294–296.

²² UW m.in. z 23 listopada 2013; 12 grudnia 2013; 8 stycznia 2014; 16 listopada 2014; 20 listopada 2015.

Wojna w Donbasie przedstawiana była nie tylko w kontekście samego konfliktu, ale też jego historii i towarzyszących mu działań²³. Pokazywano również ofiary wojny, informując o pomocy i wsparciu, jakie otrzymały w regionie m.in. od samorządowców i mieszkańców²⁴.

W programie omawiano także przygotowania do wyborów prezydenckich i parlamentarnych na Ukrainie oraz ich przebieg i wyniki²⁵. Relacjonowano również wzajemne wizyty prezydentów Polski i Ukrainy oraz przedstawiciele obu władz²⁶.

Kwestie polityczne nie sprowadzały się wyłącznie do prezentacji działań polityków czy zawężenia tej sfery do roli czynnika oficjalnego, urzędowego. Polityka ukazywana była także w kontekście walki o wpływy i rozwiązywania ludzkich problemów lub dążenia do integracji społecznej.

W programie wielokrotnie przypomniano o staraniach Ukrainy o wejście do Unii Europejskiej, mówiono o wydarzeniach związanych ze współpracą zagranicznych samorządów²⁷.

Poruszane były kwestie współpracy na szczeblu międzyregionalnym, miast, gmin i powiatów²⁸. Dzięki wsparciu samorządu wiele z nich zaowocowało m.in. dużymi imprezami kulturalnymi w regionie, takimi jak Festiwal Narodów Europy „Pod Wspólnym Niebem” czy Międzynarodowy Festiwal Telewizyjno-Radiowy „Kalinowe Mosty”²⁹.

Treści związane z edukacją stanowiły 20,6%, co sytuuje ten temat na wysokiej, trzeciej pozycji. To właśnie pole oświaty jest, zdaniem Izabeli Lewandowskiej, obszarem, na którym działalność Ukraińców jest najbardziej widoczna³⁰.

Na Warmii i Mazurach działają dwie szkoły z ukraińskim językiem nauczania. Pierwszą z nich jest zespół szkół w Górowie Haweckim, w skład którego wchodzi obecnie szkoła podstawowa i liceum. Współtwórcą i wieloletnim dyrektorem liceum był Miron Sycz, pełniący później funkcję marszałka województwa warmińsko-mazurskiego, a w VII kadencji Sejmu przewodniczącego Sejmowej

²³ Jeszcze w trakcie Euromajdanu we wschodnich i południowych regionach Ukrainy dochodziło do antyeuropejskich i prorosyjskich protestów zwanych „Antymajdanami”. Używanie siły militarnej przez Rosję bez przyznawania się do tego faktu (oficjalnie mamy do czynienia z separatystami w Doniecku i Lugańsku) i jednoczesna wielopłaszczyznowość działań wobec Ukrainy: kulturowa, historyczna, propaganda informacyjna itd. sprawiają, że konflikt ten w literaturze przedmiotu nazywany jest wojną hybrydową. Zob. J. Hajduk, T. Stępniewski, *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą: uwarunkowania i instrumenty*, „Studia Europejskie” 4(2015), s. 136.

²⁴ UW m.in. z 13 kwietnia 2014; 20 kwietnia 2014; 7 maja 2014.

²⁵ UW m.in. z 24 marca 2006; 16 października 2007; 20 lutego 2010; 16 lutego 2010; 27 lutego 2010; 8 lutego 2011.

²⁶ UW m.in. z 14 kwietnia 2008; 8 października 2009; 6 kwietnia 2010; 25 stycznia 2011; 20 grudnia 2015.

²⁷ UW m.in. z 25 grudnia 2007; 3 lutego 2008; 13 kwietnia 2008; 11 stycznia 2009; 13 czerwca 2009; 17 września 2009; 30 lutego 2012; 20 kwietnia 2013; 19 września 2014.

²⁸ UW m.in. z 13 października 2011; 15 listopada 2011; 14 marca 2013; 21 listopada 2013; 20 maja 2014.

²⁹ UW m.in. z 3 października 2006; 16 marca 2010; 26 października 2010; 25 kwietnia 2011; 30 października 2012; 24 czerwca 2014; 9 czerwca 2015.

³⁰ I. Lewandowska, *Mniejszość Ukraińska w opiniach i postawach licealistów...*, s. 38.

Komisji do spraw Mniejszości Narodowych i Etnicznych³¹. Zespół szkół w Górach Iławeckim jest największą tego typu placówką i jedyną, która w swoim statucie wyraźnie określiła język wykładowy³². Drugą placówką z ukraińskim językiem nauczania jest powołana 1990 r. Szkoła Podstawowa nr 8 im. Łesi Ukrainki w Bartoszycach³³.

Szkoły z ukraińskim językiem nauczania nie są jedynymi placówkami oświatowymi prowadzącymi nauczanie języka ojczystego. Na Warmii i Mazurach funkcjonuje ponad 40 tzw. Międzyszkolnych Zespołów Nauczania Języka Ukraińskiego, w których nauką objętych jest ponad 70% dzieci z rodzin ukraińskich³⁴. Punkty te tworzone są przez dyrektorów szkół na wniosek rodziców³⁵. W programie zwracano uwagę na problemy ukraińskich szkół i kwestie związane z organizacją nauczania języków ojczystych³⁶. Prezentowano też ważne dla nich wydarzenia, jubileusze, przygotowania ukraińskiej młodzieży do egzaminów, studniówek i matur³⁷.

Sporo miejsca poświęcono też filologii ukraińskiej na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim, która borykała się z brakiem chętnych do studiowania³⁸.

W analizowanym okresie w UW 10,5% przekazanych treści obejmowało kwestie społeczne. Zdominowały je wydarzenia z przełomu lat 2013 i 2014 i będący ich konsekwencją konflikt z Rosją. W programie mówiono o wsparciu, jakiego mieszkańcy Warmii i Mazur udzielili Ukraińcom, m.in. za pośrednictwem organizacji pozarządowych. Pokazywano ofiary konfliktu i ludzi zaangażowanych w konkretne działania mające im pomóc³⁹. Poruszano też kwestię uchodźstwa i wsparcia emigrantów, którzy po aneksji Krymu, wojnie na wschodzie Ukrainy trafili do ośrodków Caritasu na Warmii i Mazurach⁴⁰.

Tematyce religijnej w UW w analizowanym okresie poświęconych było 8% wszystkich treści. Pod względem wyznaniowym mniejszość ukraińska w Polsce nie jest jednorodna, co w pewnym stopniu odzwierciedla różnice religijne istniejące w samej Ukrainie. Najwięcej osób należy do parafii prawosławnych lub greckokatolickich (bizantyjsko-ukraińskich). Są też, choć w mniejszości, wyznawcy Kościoła rzymskokatolickiego.

³¹ UW m.in. z 11 grudnia 2007; 18 października 2011; 7 lutego 2012.

³² UW z 7 marca 2006; 31 października 2006.

³³ A. Sakson, *Od Klajpedy do Olsztyna...*, s. 645.

³⁴ M. Czetyrba-Piszczako, M. Czetyrba, *Tożsamość kulturowa i identyfikacja językowa Ukraińców Warmii i Mazur*, „Studia Wschodniosłowiańskie” 15(2015).

³⁵ UW z 14 września 2005.

³⁶ UW z 31 października 2006; 12 czerwca 2008.

³⁷ UW m.in. z 10 lutego 2007; 9 czerwca 2009; 20 czerwca 2011; 24 stycznia 2012; 5 lutego 2013; 4 maja 2013; 29 kwietnia 2014; 13 maja 2015.

³⁸ UW m.in. z 18 maja 2006; 30 września 2008; 22 grudnia 2009; 20 kwietnia 2011.

³⁹ UW m.in. z 21 grudnia 2013; 7 września 2014; 16 września 2014; 3 lutego 2015; 17 lutego 2015; 29 września 2015.

⁴⁰ UW m.in. z 18 marca 2014; 4 września 2014; 20 stycznia 2015; 29 września 2015.

Mniejszość ukraińska na Warmii i Mazurach najczęściej deklaruje przynależność do Kościoła greckokatolickiego⁴¹. Językiem wewnętrznym i językiem nabożeństw jest w tam ukraiński.

Analizowane materiały najczęściej dotyczyły wydarzeń religijnych, które dla społeczności ukraińskiej są czynnikiem scalającym i integrującym warstwy pokoleniowe⁴². W programie pokazywano przygotowania do prawosławnych świąt, mówiono o tradycjach, wierzeniach i rytuałach religijnych⁴³.

W obszarze historycznym, który w programie wyniósł nieco ponad 5%, często odwoływano się do tragicznych, historycznych wydarzeń takich jak Wielki Głód na Ukrainie⁴⁴ czy wybuch elektrowni w Czarnobylu⁴⁵. Zwracano też uwagę na inicjatywy służące pielęgnowaniu „pamięci historycznej” w relacjach polsko-ukraińskich, prezentując m.in. sylwetki i losy Kresowian oraz spotkania młodzieży z ludźmi z Kresów⁴⁶.

W kategorii „inne”, która stanowiła 4% wszystkich materiałów, najbardziej zauważalne były materiały dotyczące sportu. Można je było podzielić na dwa rodzaje: poświęcone wyłącznie rozgrywkom sportowym oraz odnoszące się do Mistrzostw Europy w Piłce Nożnej – UEFA Euro 2012⁴⁷.

⁴¹ Tak zadeklarowało ponad 87% respondentów, kolejne 6% przynależy do Kościoła rzymskokatolickiego. Cerkiew prawosławna ma słabą pozycję wśród mniejszości ukraińskiej w północno-wschodniej Polsce (zaledwie ponad 2%). Niespełna 5% respondentów uchyliło się od odpowiedzi. Badanie pokazało też, że Kościół rzymskokatolicki zdobywa silniejszą pozycję w najmłodszej z badanych grup, śladowo zaznacza się też w grupie ludzi dojrzałych i zupełnie nie zakorzenił się w najstarszej grupie Ukraińców. Zob. M. Barwiński, M. Sobczyński, *Sytuacja mniejszości ukraińskiej w Polsce północnej na przełomie tysiącleci – ujęcie geograficzno-polityczne*, w: *Przed i po akcji „Wisła”*, pod red. A. Chabasińskiej, P. A. Leszczyńskiego i in., Gorzów Wielkopolski 2012, s. 156.

⁴² UW m.in. z 2 maja 2006; 22 stycznia 2007; 8 stycznia 2008; 13 stycznia 2009; 19 stycznia 2010; 13 stycznia 2011.

⁴³ UW m.in. z 16 grudnia 2005; 2 maja 2006; 22 stycznia 2007; 8 stycznia 2008, 6 stycznia 2009.

⁴⁴ Wielki Głód z lat 30. XX w. – Hołodomor – był jedną z największych tragedii w dziejach Ukrainy. Wywołany został przez władze ZSRS, które zmierzając do wprowadzenia ustroju komunistycznego w sposób bezwzględny, w latach 1929–1930 rozpoczęły kolektywizację rolnictwa, co spotkało się z biernym i czynnym oporem ludności wiejskiej. W latach 1932–1933 straszliwy głód na Ukrainie spowodował śmierć 5–6 mln ludzi. W nauce ukraińskiej oraz w opinii większości światowych badaczy dominuje teza, że działania te były celowe, jednak istnieją też stanowiska odmienne. Zob. R. Dzwonkowski, *Głód i represje wobec ludności polskiej na Ukrainie 1932–1947. Relacje*, Lublin 2004, s. 5–7. Zob. też S. Kulczycki, *Hołodomor. Wielki Głód na Ukrainie w latach 1932–1933 jako ludobójstwo – problem świadomości*, Wrocław 2008; R. Kuśnierz, *Ukraina w latach kolektywizacji i Wielkiego Głodu (1929–1933)*, Toruń 2006; A. Applebaum, *Czerwony głód*, Warszawa 2018; UW z 2 września 2008; 25 listopada 2008; 7 grudnia 2010; 29 listopada 2011.

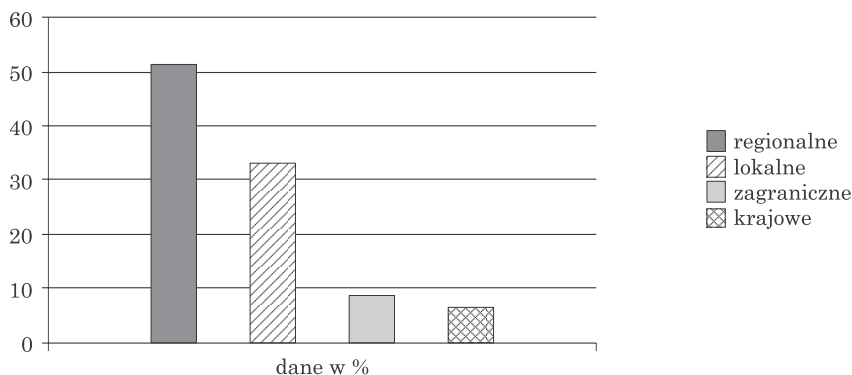
⁴⁵ UW z 13 listopada 2007; 12 maja 2009.

⁴⁶ UW z 21 marca 2006; 22 maja 2007.

⁴⁷ UW z 9 grudnia 2008; 17 lutego 2009; 9 czerwca 2009; 22 grudnia 2009; 6 kwietnia 2010; 23 listopada 2010; 25 stycznia 2011; 20 września 2011.

Struktura geograficzna UW

W przeprowadzonej analizie uwzględniono również zakres geograficzny prezentowanych treści, co pozwoliło podzielić je na cztery kategorie: informacje o tematyce lokalnej, regionalnej, krajowej i zagranicznej.

Wykres 2. Zasięg geograficzny programu UW w latach 2005–2015 (N=624)

Źródło: Badania własne na podstawie analiz programu TVP Olsztyn UW w latach 2005–2015.

W latach 2005–2015 w UW najwięcej uwagi (51,4%) poświęcono wiadomościom regionalnym oraz lokalnym, które stanowiły 33,2% ogółu tematów. Tym samym spełnione zostało założenie publicznych mediów regionalnych „bycia blisko” odbiorców, informowania ich o najbliższym otoczeniu, mieście, gminie, województwie. Może to wynikać z faktu, że jak już wcześniej wspomniano, autor programu UW Roman Bodnar oprócz bycia dziennikarzem jest też przedstawicielem mniejszości ukraińskiej, a więc częścią społeczności, której problematykę prezentuje. Sprawy przez niego poruszane w bezpośredni sposób dotyczą zatem również jego samego. Wśród tematów lokalnych najczęściej pojawiały się te dotyczące konkretnych miast i gmin, w których znajdują się największe skupiska mniejszości ukraińskiej, m.in. Górowo Iławeckie, gdzie Ukraińcy stanowią 25% mieszkańców, Bartoszyce, Olsztyn, Kętrzyn.

Niecałe 9% zagadnień omawianych w programie dotyczyło tematyki zagranicznej, głównie stosunków z Ukrainą, której Polska jest najbliższym sąsiadem, a od 2004 r. także najbliższym reprezentantem Unii Europejskiej. Relacje te stanowią istotną kwestię nie tylko dla obu krajów, ale także dla pozycji Polski w UE i względem Rosji⁴⁸. W 1991 r. Polska jako pierwsze państwo na świecie uznała niepodległość Ukrainy. Podjęła się również roli adwokata Ukrainy w Europie⁴⁹.

⁴⁸ P. Kowal, *Między Majdanem a Smoleńskiem*. Rozmawiają P. Legutko, D. Rodziewicz, Kraków 2012, s. 63. Zob. też K. Fedorowicz, *Polityka Polski wobec Rosji, Ukrainy i Białorusi w latach 1989–2010*, Poznań 2011.

⁴⁹ B. Surmacz, *Współczesne stosunki polsko-ukraińskie. Politologiczna analiza traktatu o dobrym sąsiedztwie*, Lublin 2002, s. 172–174. Zob. też K. Fedorowicz, *Ukraina w polskiej polityce wschodniej w latach 1989–1999*, Poznań 2001.

Zdecydowanie popiera także dążenia części ukraińskich elit i społeczeństwa, co znalazło wyraz w postawie Polaków wobec „pomarańczowej rewolucji” i wspieraniu negocjacji stowarzyszeniowych Ukrainy z Unią Europejską⁵⁰.

Najmniej miejsca – zaledwie 6,5% zajmowała w UW tematyka krajowa. Przywoływano ją najczęściej przy okazji konkretnych wydarzeń, które mogły mieć lub miały przełożenie na sytuację mniejszości ukraińskiej na Warmii i Mazurach. Schemat ten również wpisuje się w model telewizji regionalnej, której głównym celem winno być prezentowanie spraw z perspektywy „małej ojczyzny”, czyli regionu.

W Polsce w sposób szczególnie widoczne jest postrzeganie migrantów, uchodźców, mniejszości etnicznych i narodowych przez pryzmat ich obrazu wykreowanego przez media. To właśnie dzięki nim zdobywamy zwykle wiedzę o „innych”.

Obecność w mediach, zwłaszcza publicznych, powinna być zatem dla wszystkich grup etnicznych i narodowych kwestią priorytetową, równie ważną jak tworzenie klimatu współpracy między organizacjami mniejszościowymi w sferze mediów oraz uczestnictwo we wspólnych projektach.

Problematyka ukraińska prezentowana w programie UW jest ciekawa z dwóch powodów. Po pierwsze, dostarcza widzom informacji o samej mniejszości, po drugie, odzwierciedla problemy społeczne, polityczne i międzynarodowe współczesnej Ukrainy.

Procesy demokratyzacyjne drugiej połowy lat 80. XX w. w ZSRR oraz powstanie niepodległej Ukrainy znacząco wpłynęły na wzrost aktywności obywateli RP narodowości ukraińskiej oraz wielość kontaktów mniejszości z Ukrainą (w sferze rodzinnej, współpracy organizacji pozarządowych, edukacji, instytucji religijnych). Ukraina jako państwo nie jest postrzegana jako abstrakcyjna Wielka Ojczyzna, ale jako kraj, gdzie mieszkają członkowie rodzin, kraj, który wymaga wsparcia.

W analizowanych materiałach z lat 2005–2015 znacząco wyodrębniły się trzy główne wątki tematyczne: kultura, polityka, edukacja, z których każdy składał się na całościowy, pozytywny portret społeczności (pielęgnującej rodzimy język, kulturę i tradycję), przyznającej się do własnej historii i próbującej walczyć ze stereotypami.

W magazynie znalazły odzwierciedlenie najważniejsze dla Ukrainy wydarzenia, takie jak wybory prezydenckie i „pomarańczowa rewolucja”, „rewolucja godności”, okupacja Krymu i trwająca od wiosny 2014 r. wojna na wschodzie (w tym wojna hybrydowa). To one zjednoczyły ukraińskie społeczeństwo od wewnątrz oraz przyczyniły się do mobilizacji społecznej mniejszości ukraińskiej za granicą, czego efektem były akcje solidarności, udział w misjach obserwacyjnych, organizacja pomocy humanitarnej oraz pomoc ofiarom.

⁵⁰ B. Borowik, *Ukraina w publicystyce krakowskiego dwumiesięcznika „Arka” w latach 1991–1995 – konteksty rosyjskie i polskie*, w: *Obraz współczesnej Ukrainy w mediach w Polsce*, pod red. I. Hofman, J. Maguś, Lublin 2014, s. 128.

Zainteresowanie mediów ogólnopolskich i lokalnych procesami zachodzącymi u wschodniego sąsiada Polski miało też niemały wpływ na aktywność społeczną i doprowadziło do pojawienia się nowych inicjatyw publicznych oraz akcji solidarności i wsparcia dla społeczeństwa Ukrainy ze strony polskich organizacji pozarządowych, samorządów, części mediów oraz indywidualnych obywateli. Wspierano protestujących na Majdanie dostarczając im odzież, leki, żywność, organizując w Polsce liczne akcje solidarności (pikiety, koncerty, zbiórki, akcje informacyjne, pomoc rannym).

UW z całą pewnością służy też poznaniu, utrzymywaniu i rozwijaniu kultury mniejszości oraz zachowaniu języka, dziedzictwa kulturowego, tradycji i religii, które stanowią podstawowe elementy tożsamości Ukraińców zamieszkałych w Polsce. Konstruowanie tożsamości, jak zauważa Marian Golka, „polega na tym, by dopasować się do zróżnicowanego świata, ale polega też na tym, by dopasować ten zróżnicowany świat do siebie”⁵¹.

Mniejszość ukraińska na Warmii i Mazurach aktywnie wpisuje się w tworzenie wielokulturowości regionu, a swoją obecność podkreśla poprzez promowanie działalności kulturowej. Obecność programu UW wynika z misji telewizji publicznej, nie sposób jednak nie doceniać jego znaczenia w kształtowaniu pamięci kulturowej regionu. Wielokulturowość, na którą zdecydował się nadawca publiczny, ma wpływ na kształtowanie postaw oraz niezbędnej we współczesnym różnorodnym świecie tolerancji.

BIBLIOGRAFIA

- Baluk W., *Ukraina między autorytaryzmem a demokracją*, w: *Państwo – społeczeństwo – religia we współczesnej Europie*, pod red. M. Mroza, T. Dębowskiego, Toruń 2009.
- Barwiński M., Sobczyński M., *Sytuacja mniejszości ukraińskiej w Polsce północnej na przełomie tysiącleci – ujęcie geograficzno-polityczne*, w: *Przed i po akcji „Wisła”*, pod red. A. Chabasińskiej, P. A. Leszczyńskiego i in., Gorzów Wielkopolski 2012.
- Borowik B., *Ukraina w publicystyce krakowskiego dwumiesięcznika „Arka” w latach 1991–1995 – konteksty rosyjskie i polskie*, w: *Obraz współczesnej Ukrainy w mediach w Polsce*, pod red. I. Hofman, J. Maguś, Lublin 2014.
- Chodak J., *Strategia i taktyka rewolucyjnego EuroMajdanu*, w: *Czas EuroMajdanu*, pod red. R. Potockiego, M. Domagały, D. Miłoszewskiej i in., Warszawa 2014.
- Czetyrba-Piszczako M., Czetyrba M., *Tożsamość kulturowa i identyfikacja językowa Ukraińców Warmii i Mazur*, „*Studia Wschodniosłowiańskie*” 15(2015).
- Dzwonkowski R., *Głód i represje wobec ludności polskiej na Ukrainie 1932–1947. Relacje*, Lublin 2004.
- Golka M., *Konstruowanie tożsamości – czynniki społeczno-kulturowe*, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*” 74(2012), nr 2.
- Hajduk J., Stępniewski T., *Wojna hybrydowa Rosji z Ukrainą: uwarunkowania i instrumenty*, „*Studia Europejskie*” 4(2015).
- Kłymonczuk W., *Ukraina w poszukiwaniu wolności – od Rewolucji Godności do wyborów parlamentarnych w 2014 roku*, „*Wschód Europy*” 2015, nr 1(2).
- Kowal P., *Między Majdanem a Smoleńskiem*. Rozmawiają P. Legutko, D. Rodziewicz, Kraków 2012.

⁵¹ M. Golka, *Konstruowanie tożsamości – czynniki społeczno-kulturowe*, „*Ruch Prawniczy, Ekonomiczny i Socjologiczny*” 74(2012), nr 2, s. 222.

- Kuzio T., *Od Kuczmy do Juszczenki. Wybory prezydenckie w kontekście pomarańczowej rewolucji*, „Nowa Ukraina” 1(2006).
- Lewandowska I., *Mniejszość Ukraińska w opiniach i postawach licealistów z Warmii i Mazur*, „Studia Angerburgica” 8(2003).
- Lisowska-Magdziarz M., *Analiza zawartości mediów. Przewodnik dla studentów*, Kraków 2004.
- Misiło E., *Akcja „Wisła” 1947. Dokumenty i materiały*, Warszawa 2014.
- Sakson A., *Od Kłajpedy do Olsztyna. Współcześni mieszkańcy byłych Prus Wschodnich: Kraj Kłajpedzki, Obwód Kaliningradzki, Warmia i Mazury*, Poznań 2011.
- Silverman D., *Interpretacja danych jakościowych*, przeł. M. Głowacka-Grajper, J. Ostrowska, red. nauk. przeł. pol. K. T. Konecki, Warszawa 2012.
- Silverman D., *Prowadzenie badań jakościowych*, przeł. J. Ostrowska, red. nauk. wyd. pol. K. T. Konecki, Warszawa 2012.
- Strykowska A., *Wizerunek Ukrainy i Ukraińców w „Nie-dzienniku cotygodniowym” w latach 2004–2013*, w: *Obraz współczesnej Ukrainy w mediach w Polsce*, pod red. I. Hofman, J. Maguś, Lublin 2014.
- Surmacz B., *Współczesne stosunki polsko-ukraińskie. Politologiczna analiza traktatu o dobrym sąsiedztwie*, Lublin 2002.

Strony internetowe:

- Raport. Mniejszość ukraińska i migranci z Ukrainy w Polsce. Analiza dyskursu*, pod red. P. Tymy, <http://www.oup.ukrainia.com.pl/images/stories/DOCUMENT/raport_mniejszosz_ukrain-ska.pdf>, dostęp: 13.04.2019.
- Scott D. K., Gobets R. H., *Hard News/Soft News Content of the National Broadcast Networks, Paper presented at the Annual Meeting of the Central States Communication Association (Detroit, MI, April 5–8, 1990)*, <<http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED342039.pdf>>, dostęp: 21.07.2018.

Materiały źródłowe:

- Magazyn Ukraińskie Wieści – nagrania telewizyjne: 4 stycznia 2005 – 31 grudnia 2015.
- Wywiad z Romanem Bodnarem, wywiad przeprowadziła M. Golińska-Konecko, Olsztyn, 19 lutego 2016.

**UKRAINIAN ISSUES ON THE “UKRAIŃSKIE WIEŚCI” PROGRAMME
IN TVP OLSZTYN IN 2005–2015**

SUMMARY

The following study analyses a thematic structure of the TVP Olsztyn’s “Ukraińskie Wieści” program, which deals with the issues of the Ukrainian minority, as well as the geographic span of its content. The studied period is 2005–2015, during which 200 editions of the program were broadcast. The author examined what problems were most often presented as media messages and how it could affect the image of Ukrainians in Poland.

KEY WORDS: Ukrainian national minority, public media, regional television, television programme, media analysis of content

